

A transzformatív jelentések költészete

Antalovics Péter verseiről

Már a versek felületes olvasásakor is szembetűnő, hogy Antalovics Péter költészetében milyen fontos szerepet töltenek be a térbeli jelölések, a területi behatárolások, a logikátlan elrendeződések, a megüresedő helyi értékek, illetve a különböző térkonstellációkban formálódó szituációs ki-merevítések. Nemcsak első könyve címének jellegzetes szóösszetételére¹ – amelyről nagy valószínűséggel sokan a költőelőd, Petri György bő három évtizeddel ezelőtt megjelent *Örökhétfő* című kötetére asszociálnak –, vagy a szélesebb síkon működő topográfiai jelölőkre utalnék, ugyanis ez pusztán leegyszerűsítése volna a versekben felfedezhető, finom kidolgozottságú hely-játéknak.

A pontos beazonosíthatóságot gyakran ellehetetlenítő, a konkrétságot levetkőző, elvont helyek, téries hallucinációk olykor egy-egy történés intimitását garantálják, más esetben a lírai én párbeszédkiérleteinek háttérül szolgálnak. Legyen szó egy szobáról, egy ágyról, egy temetőről, egy tükörről – mint a Másikkal való találkozás nem-helyéről, lásd például a *tükörhideg* című verset (29) –, a szabadba zártság paradoxonáról, esetleg magáról a címről mint a könyvön belüli szövegtér kiemelt eleméről – az *Örökszoba* első versének címe *ide cím kellene* –, vagy akár a „mellettem” helyhatározóról, látnunk kell, a versek döntő többsége a térbeliség aspektusainak változatos kihasználását avatja szervezőelvvé. Sőt, egy lépéssel továbbmenve elmondható, hogy a verscímek mindegyike hozzájárul a szövegtér újraszervezéséhez: a kötet 34 verscíme nagybetűk helyett következetesen kisbetűvel kezdődik. Noha a kötet lapjain így is mindennemű

¹ Antalovics Péter: *Örökszoba*. Forum, Újvidék, 2014. A szövegben található oldal-számok erre a kiadásra vonatkoznak.

probléma nélkül el tudjuk különíteni egymástól a címet és magát a szöveget, úgy vélem, a versek egy nem-konvencionális kötet szerkezet irányába mutatnak, olyanéba, ahol a szövegtér felvázolt jellegzetességének hiánya poétikai funkciót hordoz. Hasonló hierarchia-megbontó szerepe van az *oldaljegyzet* című alkotásnak is – amely azt sugallja, hogy valójában nem is verssel, hanem a kötet szempontjából valamiféle másodlagos jelentéssel bíró szöveggel van dolgunk –, s jogosan tehetjük fel a kérdést: a kitüntetett pozícióba helyezett címszó milyen diszponáló erővel bír? Mi válik lényegessé? A vers, vagy a verset pusztán jegyzetté süllyesztő jelentés?

Gyakorta a mondatok is helyértékkel bírnak, méghozzá a behatárolatlanság tér- és szövegbeli kifejeződései. Az egyszerre befejezetlen és befejezett mondatok kapnak jelentőséget a *képlet újrakezdésekhez* című versben, ahol az írásjelekkel való játék határozza meg a mondatok értelmét és kiterjedését: „elég sokat nevettem(.) azon, hogy nem / is lehet nevetni. igazából a félelem(.) / tanít meg(.) kimászni ablakokon” (41). Talán mondanom sem kell, nem a fiatal költő találta fel az írásjelekkel való effajta játékot, azonban fontos megjegyezni azt a korántsem elhanyagolható jellemzőt, miszerint a versmondat végének – térbeli fogalmakkal kifejezve: egy rögzített pontnak – a lehetséges eltolása nem öncélú, és sehová sem vezető költői ötlet eredménye, hanem a kötet verseinek koherenciáját biztosító lényegi vonás.

A térkezelés túllép a külvilági mozzanatokkal azonosítható formák versbe emelésén – ahogy például a *lassú hullám* című vers kis kezdőbetűvel írt Újvidéke sem több egy, a tartalmát éppen elvesztő jelölőnél, amely ugyan megnevezi a vers általunk ismert nagyvárosi „helyszínét”, de ezzel jóformán ki is merül a jelentősége – az absztrahált helyszínek –, mint például a kötet címéül választott örökszoba – pedig elvontságukkal teremtik meg a helyek olykor nyomasztó szorongásba átforduló atmoszféráját.

A kötet másik jellemző vonásának a hiányt magába foglaló rendszerek fokozott szerepeltetését tekinthetjük. Az előbbi gondolatmenetet érintve ilyen hiányszerkezet alkotja a térbeliségben megnyilvánuló viszonyrendszer kettős tagadását egyetlen koanszerű alakzatban sűrítő *paranoia* című vers logikai szembeállítását. Idézném a teljes költeményt: „nincs hol nem lenni” (14). A versek domináns szólama a mindennapokban is gyakorta megnyilvánuló dualitások szembeállítását preferálja. Kétely és bizonyosság, lehetséges és lehetetlen itt is kibékíthetetlen ellentétpárokként szerepelnek, ám a kettőségek végpontjai talán nem állnak olyan messzire egymástól, mint azt gondol(hat)nánk. Önnön természetességükben megragadva mintha eltűnne az a feszültség, amely ezeknek és a többi ellentétnek is az alapját képezi. Magától értetődően nem érvényesülhet a „minden egyforma” elv – még akkor sem, ha, mint ahogy már említettem, a kibékíthetetlen logikai

feszültségek olykor semmiségnek tűnhetnek –, hiszen a versek termékenyen kamatoztatják az egymásnak feszülő fogalmakból származtatható többletjelentéseket. Hasonló stratégia érvényesül a *Nulladik elégia* című, a *Híd* e számában megjelenő versben is, ahol a hiány fogalma egy nőnemű személyhez kapcsolódik, kihasználva a nő szó kettős jelentését – az azonos alakú szavak, noha a hangalakjuk teljesen megegyezik, jelentésük a lehető legtávolabb áll egymástól.

Maradva az előbbieknél, érdemes egy pillantást vetnünk a már említett *ide cím kellene* című kötetnyitó szövegre, amely miközben már az *ide* helyszerúségét is elbizonytalanítja, hangsúlyosan a poézis időtállóságára, a költészet mibenlétére való utalásokat tesz: a vers eszerint „nem örök”, „a bizonytalanság bizonyítványa”, „blöff” (5). Az idézetekből kitűnhet, hogy a vers mint e világi fenomén ellentétben áll az örök fogalmi hálójával. Ha már a vers nem áll ellent az idő vasfogának, akkor felmerülhet a kérdés, vajon mi tölthet be ilyen funkciót? A vers válasza egyszerű és tömör: semmi. A lírai én nemcsak hogy nem tud – és érzésünk szerint nem is akar – az örökkévalósággal mérhető dolgokat elének tárnai, a költemény utolsó sorával meg is kérdőjelezi, tehát mintegy érvényteleníti egy ilyen gesztus lehetőségét, illetőleg fontosságát és értelmét. Talán ezzel lehetne a leginkább meghatározni Antalovics Péter költészetében a leírás józanságát.

A térformák egy eddig nem érintett dimenziója erősen kapcsolódik a személyköziség itt megjelenő formáihoz. A lírai én és egy másik szubjektum – már ha épp felismerünk egy ilyet az adott versben – közötti távolság a vers lényegi momentumát képezi, a távolság fokmérője pedig a kettejük között lezajló kommunikáció. A *figyelem rángatózó arcát* című versben a lírai beszélgetés logikáját erősen behatárolja a párbeszéd alapjául szolgáló negáció, a nemleges válaszok mögött rejlő ironia: „olyan vagyok, amire rákérdezek, / tudod, ez ironikus magamra / nézve, ha megkapom a nemleges / választ” (12). A versszerkezet voltaképpen egy többszörös áttételen nyugvó beszédszerkezetet tár elénk, ahol korántsem biztos, hogy minden kétséget kizáróan pontos jelentést tudunk társítani az egyes közlésekhez. A lírai én – például a *post mortem* (16) című versben – a másiktól való elkülönülésével, a különbségek felsorolásával determinálja önmagát. Noha a vershelyzet, minden valószínűség szerint, nem egy tényleges találkozás szituációja, a megjelenő a létevel sérti a lírai beszélő személyes tereit. A halál utáni állapot sem az elmúlásban rejlő végletes állapot jelentésrétegeire játszik rá, hanem a lírai én és a privát szférájába behatoló („zárt kapun keresztül is be tud / jutni hozzám”) betolakodó közötti fizikális távolság megszűntét, az itteni és a túlvilág közötti határhelyzet felfüggesztését változja fel.

Az eddigiek mellett az is elmondható, hogy Antalovics Péter első kötetének versnyelve digressziókkal teli. Versei olykor a mikrojelenetek finom hangú részletezésével, olykor pedig a hierarchikus viszonyok gerjesztette feszültség kitérőkkel történő enyhítésével teremtik meg a köz-beszéd valamiféle érzését. Az eleven, pulzáló, gyakran nyers és csupasz költői nyelv előszeretettel fordul az alakulóban lévő, a nem rögzült és az állandósulás lehetőségét kizáró vagy felfüggesztő képekhez. Épp ezért állítható, hogy a kötetnek a fentiek mellett legfontosabb és legpontosabb meghatározó jegye – a kötetzáró *exit* című vers (51) zárlatához hasonlóan – maga a változás, illetőleg a transzformatív értelem.

